

gospodin kogito

GOSPODIN KOGITO POSMATRA U OGLEDALU SVOJE LICE

Ko je pisao naša lica sigurno boginje kaligrafskim perom ispisujući svoje »o« ali od koga mi ovaj dvostruki podvoljak od kakvog žđerone je kad je cela moja duša uzdisala za askezom i otkud su mu oči usadene ovako blizu jer ipak je on a ne ja zuri kroz čestar očekujući najezdu Veneda uši strašno klempava kao dve kožne školjke sigurno naslede od prapradeda što je lovio eho grmljavine mamutske povorke kroz stepu

celo ne mnogo visoko misli vrlo malo — žene zlato zemlja ne dati da te zbace s konja — knez je mislio za njih a vетar ih nosio putevima prstima su kidali zidove i odjednom s velikom vikom padali u prazno da bi se vratili u mene

a kupovao sam u salonima lepote pudere miksture pomade šminku za plemenitost na oči stavljao mramor Veronezeovo zelenilo uši trljao Mocartom nozdreve usavršavao mirisom starih knjiga pred ogledalom nasleđeno lice vreća u kojoj fermentiraju stara mesišta srednjovekovne požude i gresi paleolitski gladi i strah jabuka pada pored stabla telo okovano lancem vrste

tako izgubili turnir s licem

STARI PROMETEJ

Piše memoare. Pokušava u njima da objasni mesto junaka u sistemu nužnosti, da izmiri međusobno protivrečne pojmove bica i sudbine.

Vatra veselo plamti u peći, u kuhinji užurbano posluje žena — eggaltirana osoba koja nije mogla da mu rodi sina, ali se teši da će i onako ući u istoriju. Pripreme za večeru na koju treba da dođe domaći paroh i apotekar, sada najbliži Prometejev prijatelj.

Vatra veselo plamti u peći. Na zidu napunjeni orao i pismena zahvalnica kavkaskog tiranina koji je, zahvaljujući Prometejevom pronalasku, uspeo da spali pobunjeni grad.

Prometej se tihom smije. Sada je to njegov jedini način izražavanja neslaganja sa svetom.

KALIGULA

Citajući stare hronike poeme i žitija Gospodin Kogito ponekad oseća fizičko prisustvo davno umrlih lica

Gовори Kaligula:

između svih građana Rima voleo sam samo jednoga Incitatusa — konja

kad je ušao u senat besprekorna toga njegove dlake savršeno je bleštala sred purpurom opšivenih plašnjivih ubica

Incitatus je bio pun vrlina nikad nije uzimao reč stočka priroda mislim da je noću u staji čitao filozofe

toliko sam ga voleo da jednog dana odlučih da ga raspnm no usprotivila se njegova plemenita anatomija

konzulsko zvanje primio je ravnodušno i vlast obavljao sjajno to znači — nikako

nismo ga uspeli navesti na trajnu ljubavnu vezu sa mojom dragom ženom Cesonijom te avaj nije nastala linija cezara — kentaura

zato je propao Rim

rešio sam da ga proglašim za boga

no devetog dana uoči februarskih kalenda

Herea Kornelije Sabin i ostale budale sprečile tu pobožnu nameru

mirno je primio vest o mojoj smrti

izbacile ga iz dvora i osudiše na progonstvo

taj udar je podneo dostojanstveno

umro je bez potomstva zakla ga debelokoži mesar u mestu Ancijumu

o posmrtnoj sudbini njegova mesa

Tacit' cuti

HAKELDAMA

Sveštenici imaju problem s pogranicja etike i računovodstva

šta učiniti sa srebrnicima koje im je Juda bacio pred noge

suma je zapisana

na strani izdataka

hroničari će je zapisati

na strani legende

ne dostojeći da se unese

u rubriku nepredviđeni prihodi

opasno je unositi je u blagajnu

mogla bi da zarazi srebro

nije red

kupiti za nju svećnjak za hram

ni podeliti je sirotinji

posle dugih savetovanja

odlučiće da otkupe lončarski trg

i da na njemu zasnuju

groblje za hodočasnike

vratiti — na neki način

novac za smrt

smrti

izlazak je

bio taktičan

i zašto onda

naziv toga mesta

grmi kroz vekove

Hakeldama

Hakeldama

to jest krvna njiva

GOSPODIN KOGITO PRIĆA O SPINOZINOM KUŠANJU

Baruh Spinoza iz Amsterdama poželeo je da dosegne Boga

bruseći na tavanu
sočiva

naglo je probio zavesu
i stao licem u lice

dugo je govorio
(a dok je tako govorio

proširivao se njegov duh

i duša njegova)

postavljao pitanja

o čovekovoj prirodi

— Bog je rasejano gladio bradu
 — pitao za prvi uzrok
 — Bog je gledao u beskraj
 — pitao za krajnji uzrok
 — Bog je kršio prste
 nakašljavao se
 kad Spinoza učuta
 Bog reče
 — lepo govorиш Baruh
 volim tvoj geometrijski latinski
 i jasnu sintaksu
 simetriju zaključaka
 porazgovarajmo ipak
 o Stvarima Zaista
 Velikim
 — pogledaj na svoje ruke
 izranjavljene i drhtave
 — upropasćuješ oči
 u mraku
 — loše se hraniš
 bedno odevaš
 — kupi novu kuću
 oprosti mletačkim ogledalima
 što ponavljaju površinu
 — oprosti cveću u kosi
 — pesmi pijanaca
 — pazi na prihode
 kao tvoj kolega Dekart
 — budi lukav
 kao Erazmo
 — posveti traktat
 Luju XIV
 tako ga neće pročitati
 — stišaj racionalni
 bes
 pašće od njega prestoli
 i potamneti zvezde
 — pomisli
 na ženu
 koja će ti dati dete

— vidiš Baruh
 govorimo o Velikim Stvarima
 — želim da me vole
 neuki i naprasiti
 to su jedini
 koji me istinski želete
 sada zavesa pada
 Spinoza ostaje sam
 ne vidi zlatni oblak
 svetlost na visini
 vidi mrak
 čuje škripu stepenica
 korake što silaze dole

PESNIK I NJEGOV LIRSKI JUNAK

U svojoj pedesetoj godini Zbignjev Herbert je objavio svoju petu knjigu stihova. Čak sam se i ja začudio prebrojavajući: zar tek petu? Odnekud nam se i nehotice nečije veliko ime i značaj mešaju s plodnošću. A eto, iako nije preterano plodan, Herbert je, uz Ruževića, nešumnjivo najviše prevoden poljski pesnik, nosilac je nekoliko najviših svetskih nagrada — da spomenemo samo Lenauovu i Herderovu — a o njegovoj poeziji izricani su najpohvalniji sudovi u njegovoj zemlji i na najvećim svetskim jezicima.

Herbert je pesnik kulture, i osobito je cenjen u intelektualnim krugovima. Protivnik je formalizma. Smatra da oblast delatnosti današnjeg pesnika nije takozvana savremenost, nego stvarnost — koja je daleko širi pojam. Proučavajući probleme današnjeg sveta uvideo je da umetnici i umetnost nikad nisu imali odlučujući uticaj na svetsku sudbinu, i zato od svoje pesničke sabraceuti traži da budu skromniji i gledaju na sebe i svoj rad, da budu »svesni svoje ograničene uloge i moći.« Zapazio je i još jednu suprotnost duha i kulture: da je duh višeslojan i da je kadar da — — u odnosu prema čoveku — bude čak antihumanističan. Ne tako davnina prošlost poučila nas je da literatura i progres nisu uvek išli ukorak. Slučaj Hamsuna ili Paunda više su nego upozorenje, a traženje za poeziju azila u nauci nije dovelo do uspešnijih pesničkih rezultata.

Zbirka *Gospodin Kogito* (1974) izdvaja se i u Herbertovoj poeziji, i to ne samo time što kao knjiga čini celinu, nego i izborom teme, i filozofičnošću, i pesnikovom sposobnošću da uspostavi drugačiji kontakt sa čitaocem.

Kritika je ovom nevelikom zbirkom od 40 pesama dobila izvanrednu priliku da se iskaže, jer je malo pesničkih zbirk koje bi bile tako zahvalne za interpretaciju kao ova Herbertova. Pre svega, ko je taj mnogočlan junak cele zbirke, *Gospodin Kogito*, rođen iz Dekartove maksime? On je i čovek, i misao; i smrtni i neprolazan. Pesnik mu daje poreklo, porodicu, drugove, obeležja, poslove i brige kakve ima svaki živi čovek, a ipak iz lektire postaje jasno da je to zbirni naziv, junak čiji se identitet gradi tokom celokupne istorije ljudske misli, onako kako se ta istorija zapisivala u spomenicima kulture, od najstarijih do ovih iz naših dana.

Gospodin Kogito je ljudski jak i slab istovremeno, baš kao i njegov prototip čovek. On je tvorac istorije, i zugubljen u istoriji. Tvorac mitova, religija i filozofija, i onaj koji ih zaboravlja, ne želeći za njima, upleten stalno u novu savremenost. Reklo bi se da je istorija Čoveka samo jedan niz nezaustavljivih pobeda u stalnom kretanju napred, a ona je puna poraza i sumnji, izdaja i moralnih padova. *Gospodin Kogito* je onaj koji sve te pobede i poraze pamti, neka bolje, neke gore, razmišlja o njima. Žnajući svoje slabosti *Gospodin Kogito* se ne hvali, ali je dovoljno jak da gleda istini u oči, i da se u svim prilikama drži uspravno.

Herbert je iz generacije koja je umela romantično da gine na barikadama, ali i da doživi nesporazume pobeđe; da kliče vođima, ali i da doživi njihovu desakraciju. Otuda istorijske refleksije *Gospodina Kogita* imaju u sebi toliko ironije i gorkog saznanja. Zbirka se ipak završava patetičnim vjeruju, u kome su autorov glas i glas njegovog junaka nerazdvojivi. »Budi veran. Idi.« To je pruka sebi, i svima koji su kadri da je čuju.

Najnovija Herbertova knjiga je pesnički izvrsna. U doba svih mogućih kriza Herbert dokazuje da stanje poezije ni izdaleka nije tako tragično. Sve zavisi od toga da li i sam autor produbljuje jaz između sebe i čitaoca. Herbert ne krije svoje ubeđenje da u čoveku postoji čestica iracionalne potrebe za poezijom. Na jednom mestu on je to čak potkreplio dokazom: »Jer ko, najzad, formuliše sliku sveta, ako ne umetnik sa svim svojim krhkostima? To što je Borodinska bitka slika koja živi, zahvaljujemo Tolstojevom opisu, a ne istorijsko-strategijskim radovima.« *Gospodin Kogito* je častan doprinos takvom služenju poeziji.

Preveo s poljskog
 Petar Vujičić

»ognjište«, crnogorsko narodno pozorište, titograd